

Uchwała z dnia 9 lutego 2007 r., III CZP 156/06

Sędzia SN Gerard Bieniek (przewodniczący)

Sędzia SN Józef Frąckowiak

Sędzia SN Marian Kocon (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Huberta S. przy uczestnictwie Sylwii S. o wszczęcie egzekucji kontaktów z małoletnim dzieckiem, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 9 lutego 2007 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze postanowieniem z dnia 20 listopada 2006 r.:

"Czy od postanowienia sądu rejonowego orzekającego, na podstawie art. 598⁶ k.p.c., w przedmiocie wniosku uprawnionego o zleceniu kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, przysługuje środek odwoławczy?"

podjął uchwałę:

Dopuszczalne jest zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające wniosek o zlecenie kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby (art. 598⁶ k.p.c.).

Uzasadnienie

Zagadnienie prawne przytoczone na wstępie uchwały powstało w toku rozpoznawania przez Sąd Okręgowy zażalenia wnioskodawcy na postanowienie sądu pierwszej instancji odrzucające zażalenie na postanowienie tego sądu odmawiające zmiany prawomocnego (art. 577 k.p.c.) postanowienia oddalającego wniosek o polecenie kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania dziecka. Istota zagadnienia, w ujęciu przyjętym przez Sąd Okręgowy, sprowadza się do pytania, czy na wydane na podstawie art. 598⁶ k.p.c. postanowienie w przedmiocie zlecenia kuratorowi odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką przysługuje środek odwoławczy.

W ocenie Sądu Okręgowego, przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie dają odpowiedzi na to pytanie. Sąd Okręgowy zauważył, że choć postanowienie wydane na podstawie art. 598⁶ k.p.c., nie jest orzeczeniem co do istoty sprawy, to jednak nie można wykluczyć, że należy je traktować jako postanowienie kończące postępowanie w sprawie i przyjąć dopuszczalność zaskarżenia go zażaleniem zgodnie z art. 394 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Przemawia za tym wynikająca z art. 176 Konstytucji zasada dwuinstancyjności postępowania, jeżeli dotyczy wszelkich rozstrzygnięć o prawach obywatela, w tym orzeczeń wydawanych w sprawach wpadkowych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie przedstawione do rozstrzygnięcia nie było dotychczas przedmiotem analizy w orzecznictwie Sądu Najwyższego, warto natomiast przypomnieć, że pod rządami nieobowiązujących już art. 1089-1095¹ k.p.c., gdy odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką następowało w postępowaniu egzekucyjnym, w orzecznictwie i doktrynie przyjmowano, iż na postanowienie sądu w przedmiocie polecenia komornikowi przymusowego odebrania osoby pozostającej pod władzą rodzicielską (art. 1089 § 2 k.p.c.) przysługuje zażalenie (art. 1055 w związku z art. 1095 k.p.c.).

Regulację postępowania w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostających pod opieką (art. 598¹-598¹³ k.p.c.) wprowadzono do kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 19 lipca 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 98, poz. 1069). W ramach tego postępowania można wyróżnić fazę rozpoznawczą oraz fazę, której dotyczy przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne, czyli wykonawczą (realizacyjną). Faza rozpoznawcza może przebiegać według art. 598¹-598⁵ k.p.c. lub stanowić część postępowania rozpoznawczego dotyczącego innego rodzaju spraw, np. postępowania opiekuńczego dotyczącego władzy rodzicielskiej, w tym postępowania o zmianę rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej zawartego w wyroku orzekającym rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, albo postępowania w sprawie o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa (zob. ponadto art. 598¹³). Faza wykonawcza natomiast zawsze podlega przepisom art. 598⁶-598¹² k.p.c., bez względu na to, w którym postępowaniu zapadło orzeczenie o odebraniu osoby; sąd „zleca” kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie osoby

na wniosek uprawnionego. W doktrynie w zasadzie zgodnie przyjmuje się, że sąd czyni to postanowieniem.

Rozbieżności w doktrynie wywołuje kwestia, czy etap wykonawczy postępowania w sprawie o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką ma charakter postępowania rozpoznawczego, pomimo że chodzi w nim o realizację (wykonanie) orzeczenia o przymusowym odebraniu osoby, czy też jest to postać postępowania wykonawczego, nienależącego jednak do postępowania egzekucyjnego. Ocena charakteru etapu wykonawczego postępowania w sprawie o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką ma znaczenie z punktu widzenia możliwych kierunków rozstrzygnięcia rozpatrywanego zagadnienia prawnego. Generalnie można stwierdzić, że przypisanie temu etapowi postępowania charakteru rozpoznawczego pozwala na ukierunkowanie rozważań na kwestię, czy postanowienie w przedmiocie zlecenia kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby podlega zaskarżeniu w świetle reguł dopuszczalności środków odwoławczych w postępowaniu nieprocesowym wynikających z art. 518 k.p.c. Odmówienie etapowi wykonawczemu omawianego postępowania charakteru rozpoznawczego i ustalenie, że jest to postępowanie o charakterze wykonawczym nie wyklucza natomiast drogi do poszukiwania rozwiązania zagadnienia prawnego przez stosowanie w drodze analogii przepisów o postępowaniu egzekucyjnym.

Zakładając, że etap wykonawczy postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką jest postacią postępowania rozpoznawczego, trzeba – oceniając możliwość wniesienia środka odwoławczego na postanowienie sądu wydane na podstawie art. 598⁶ k.p.c. – wskazać, że w świetle art. 518 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym zasadą jest, iż na postanowienie sądu pierwszej instancji orzekające co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Chodzi tu zarówno o takie postanowienia orzekające o istocie sprawy, które dotyczą całego przedmiotu postępowania, tj. załatwiają postępowanie w całości, jak i o takie postanowienia orzekające co do istoty sprawy, które odnoszą się tylko do części postępowania. Nie ma więc znaczenia dla zaskarżalności apelacją postanowienia orzekające co do istoty sprawy to, czy kończą one postępowanie w sprawie, czy też stanowią jedynie zamknięcie jego fragmentu lub jednego z jego etapów. Przepisy szczególne mogą natomiast wprowadzać wyjątki od tej zasady, polegające m.in. na tym, że dane postanowienie orzekające co do

istoty jest zaskarżalne zażaleniem, a nie apelacją. Sytuacje takie wynikają w szczególności np. z art. 551 § 1, art. 586¹, 612 § 2 czy art. 648 § 2 k.p.c. Ponadto zażalenie przysługuje w wypadkach wskazanych w ustawie; chodzi zarówno o wypadki zaskarżalności postanowień nieorzekających co do istoty sprawy przewidziane w przepisach o postępowaniu nieprocesowym, jak i w art. 394 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Także przepisy szczególne mogą wyjątkowo stanowić o dopuszczalności zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji orzekające co do istoty sprawy.

Nie sposób jednak przyjąć, że postanowienie w przedmiocie zlecenia kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby jest postanowieniem co do istoty sprawy o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Postanowienie to, ze względu na materię, której dotyczy, tj. „zlecenie” sądu opiekuńczego, jego jednoznacznie wykonawczy charakter oraz cel postępowania, w którym zapada, nie może być zaliczone do tego typu orzeczeń. Przeciwno temu stanowisku nie jest wystarczający argument, że – z punktu widzenia systematyki kodeksu postępowania cywilnego – zarówno postępowanie poprzedzające wydanie orzeczenia o odebraniu, jak i postępowanie wykonawcze (realizacyjne) jest postępowaniem rozpoznawczym. Możliwe jest twierdzenie, że w art. 598⁶-598¹³ k.p.c. zostało uregulowane nie jedno postępowanie w sprawie o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, składające się z dwóch etapów, lecz dwa oddzielne postępowania w dwóch kategoriach spraw – o odebranie osoby oraz o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby. Założenie takie, zgodne z tezą, że etap wykonawczy postępowania w sprawie o odebranie osoby ma charakter rozpoznawczy, pozwalałoby na uznanie, że sprawa o wykonanie orzeczenia o odebraniu jest odrębną sprawą, wszczynaną na wniosek uprawnionego, a postanowienia dotyczące przedmiotu tej sprawy, tj. tego, czy należy zlecić kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie osoby, są orzeczeniami co do istoty sprawy w rozumieniu art. 518 zdanie pierwsze k.p.c. Można także podnosić, że wprawdzie w art. 598⁶-598¹³ k.p.c. zostało uregulowane jedno postępowanie, ale ponieważ składa się ono z dwóch etapów, to nie tylko orzeczenia rozstrzygające o przedmiocie pierwszego etapu tego postępowania są orzeczeniami co do istoty sprawy, lecz także orzeczenia odnoszące się do przedmiotu drugiego etapu.

Powyższa argumentacja pomija jednak tę istotną okoliczność, że o charakterze postępowania decyduje treść norm regulujących to postępowanie. Postanowienie w przedmiocie zlecenia kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby ma, jak wskazano, ze względu na materię, której dotyczy oraz cel postępowania, w którym zapada, jednoznacznie charakter wykonawczy, a co za tym idzie, nie może być zaliczone do orzeczeń orzekających co do istoty sprawy. Przyjęcie tego stanowiska rozstrzyga, że na to postanowienie nie przysługuje apelacja.

Postępowanie o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby ujmowane jako kategoria postępowania wykonawczego nie jest jednak częścią postępowania egzekucyjnego. W doktrynie zgodnie przyjmuje się, że mimo wykonawczego charakteru stadium zmierzającego do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, nie mają do niego zastosowania – ani wprost, ani odpowiednio – przepisy o postępowaniu egzekucyjnym lub klauzulowym. Pogląd ten motywowany jest tym, że obecnie wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby nie ma charakteru egzekucji, lecz – ze względów humanitarnych i aksjologicznych – przekazane zostało do realizacji bez działania organów egzekucyjnych. Założenie to ma potwierdzenie w systematyce przepisów kodeksu postępowania cywilnego; art. 598⁶-598¹³ ulokowane zostały wśród przepisów o postępowaniu nieprocesowym, mającym charakter postępowania rozpoznawczego (jurysdykcyjnego).

Założenie o zamierzonym pozbawieniu postępowania o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby charakteru postępowania egzekucyjnego, zasługujące na aprobatę, nie musi jednak prowadzić do wyłączenia – bez wyjątku – stosowania w postępowaniu według art. 598⁶-598¹³ przepisów o postępowaniu egzekucyjnym. Chodzi, rzecz jasna, jedynie o stosowanie tych przepisów w drodze ostrożnej analogii, a więc do zagadnień, które nie zostały uregulowane w przepisach mających zastosowanie do postępowania o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby. Uzasadnieniem dla takiej analogii jest to, że zarówno w postępowaniu o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby, jak i w postępowaniu egzekucyjnym następuje przymusowa realizacja orzeczenia sądowego. Kontrargumentem w stosunku do tego stanowiska nie może być okoliczność, że jest ono obarczone ryzykiem polegającym na tym, że problematyczne może być wskazanie sytuacji, w których określona kwestia mogłaby być uznana za nieuregulowaną w przepisach

postępowania nieprocesowego, mających zastosowanie do postępowania o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby (art. 598⁶-598¹³ oraz art. 506-524 k.p.c.).

Przyjęcie, że w postępowaniu o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby dopuszczalne jest subsydiarne stosowanie w drodze analogii przepisów o postępowaniu egzekucyjnym, wymaga rozważenia podstawy dla dopuszczalności środka odwoławczego na postanowienie co do zlecenia kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby. Można upatrywać podstawy dla dopuszczalności zażalenia w art. 1055 k.p.c., dotyczącym postanowienia sądu co do wezwania dłużnika do wykonania czynności, przeciwko możliwości stosowania tego przepisu przemawia jednak okoliczność, że dotyczy on postanowień sądu, które są wydawane w toku prowadzonego już postępowania egzekucyjnego. W okresie, gdy wykonanie orzeczeń o odebraniu osoby należało do postępowania egzekucyjnego, nie był to problem, gdyż wtedy sąd mógł wydać komornikowi polecenie przymusowego odebrania osoby w toku trwającego już postępowania egzekucyjnego. Tymczasem w świetle art. 598⁶ k.p.c. wniosek o zlecenie kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie osoby inicjuje postępowanie o wykonanie orzeczenia w tym przedmiocie, a więc postanowienie rozstrzygające o zasadności tego wniosku jest rozstrzygnięciem co do wniosku wszczynającego postępowanie.

W związku z tą okolicznością należy opowiedzieć się za dopuszczalnością zażalenia na postanowienie co do zlecenia kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby w kontekście stosowania w drodze analogii przyjętej w postępowaniu egzekucyjnym na podstawie art. 394 § 1 w związku z art. 767⁴ § 1 k.p.c. W tym ujęciu, ze stosowanego w drodze analogii art. 394 § 1 w związku z art. 767⁴ § 1 k.p.c. wynika, że zażalenie jest dopuszczalne na postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające wniosek o zlecenie kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby, kończy ono bowiem postępowanie o wykonanie orzeczenia o odebraniu osoby. Zażalenie nie przysługuje natomiast na postanowienie, w którym sąd zleca kuratorowi przymusowe odebranie.

Sąd Najwyższy, opowiadając się za tym stanowiskiem, miał na względzie, że rozstrzygnięcie w przedmiocie wniosku o zlecenie kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby ma bardzo istotne znaczenie; decyduje o efektywności uzyskanego wcześniej orzeczenia o odebraniu osoby. Jeśli sąd odmówi zlecenia kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby, osobie

uprawnionej – w razie niezaskarżalności takiego orzeczenia – pozostawałoby jedynie złożenie wniosku o jego zmianę na podstawie art. 577 k.p.c. Rozwiązanie to można jednak kwestionować, tym bardziej, że w świetle art. 598⁶ k.p.c. nie jest jasne, jaki jest zakres kognicji sądu przy ocenie zasadności wniosku o zlecenie kuratorowi sądowemu przymusowego odebrania osoby. Zastrzeżenia budzi praktyka polegająca na tym, że sąd rozpatrujący taki wniosek bada celowość realizacji orzeczenia o odebraniu osoby. Należy przyjąć, że orzeczenie takie jest wiążące i nie może być podważane przez sąd rozpatrujący wniosek zgodnie z art. 598⁶ k.p.c.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w uchwale.